

Houba *Ascocalyx abietina* v dotazech a odpovědích

Ing. Václav Nárovec, CSc.

VÚLHM – Výzkumná stanice Opočno

Předkládaný příspěvek navazuje na předchozí sdělení (viz LP č. 6/2001), věnované okolnostem nálezu konidiového stadia houby *Ascocalyx abietina* (Lagerb.) Schläpfer-Bernhard v orlickohorských smrčínách. Zahrnuje doplňující informace z literatury o předchozím rozšíření této houby na území České republiky a poukazuje na rozsah nynějších aktivit pracovníků VÚLHM Jíloviště-Strnady při řešení dané problematiky. Je koncipován jako odpovědi na následující tři dotazy:

Šlo o první nález této houby na smrku v České republice?

Na uvedenou otázku lze odpovědět, že pravděpodobně ano! Např. vysokoškolská učebnice *Lesnická fytopatologie* (ČERNÝ 1976, s. 144 – 145) sice uvádí, že „je velmi pravděpodobné, že houba *Scleroderris lagerbergii* Gremmen [synonymum pro *Ascocalyx abietina*] je v ČSSR dosti rozšířena, avšak dosud byla přehlížena“, nicméně její výskyt je zde spojován především s odumíráním borovic. V této souvislosti je v učebnici citován *Příspěvek k poznání příčin kalamitního usýchání borovic v českých zemích*, publikovaný v *Lesnictví* č. 4/1961 (UROŠEVIČ a kol. 1961). Ten zahrnuje popis mykoflóry borovic (zejména z porostů III. a IV. věkové třídy), hromadně na našem území odumírajících v letech 1959 a 1960, včetně odkazu na řídké nálezy houby *Scleroderris* Fries sp. Ačkoliv přítomnost houby *Scleroderris lagerbergii* na uschlých či usychajících větvích borovice lesní a borovice černé byla v letech 1959 a 1960 uváděna i v zahraničních pramenech (DONAUBAUER 1960), je to především popis mykoflóry, který dnes může vyvolávat pochybnosti, zda se již tehdy skutečně jednalo o průkazné nálezy *Scleroderris lagerbergii* na našem území (nesouhlasí rozměry výtrusů). Druhou indicií, která podporuje domněnku, že se v roce 1960 ještě nejednalo o faktický nález této houby, je skutečnost, že spoluautor citované práce teprve až následný nález imperfektního stadia této houby označuje za prvotní na území ČR. Uskutečnil se 3. května 1972 v lesní školce Březina (LZ Nepomuk) a týkal se tříletých sazenic borovice lesní (UROŠEVIČ a JANČAŘÍK 1973a, 1973b, JANČAŘÍK a UROŠEVIČ 1973).

SOUKUP a PEŠKOVÁ (2000) poukazují na referát ze semináře *Pěstování porostů borovice lesní* (JANČAŘÍK 1988), podle kterého byly v 80. letech minulého století plodnice houby *Ascocalyx abietina* nalezeny také na kosodřevině v Krkonoších, tedy opět na borovicích. LOKVENC, VACEK a ŠTURSA (1996, s. 257) v této souvislosti uvádějí, že houba *Scleroderris lagerbergii* způsobovala v Krkonoších rozsáhlé odumírání výhonů kleče horské. Kulminaci poškození kleče upřesňují na období let 1982 až 1984. Krátkou zmínku o domnělém zjištění *Ascocalyx abietina* v Orlických horách pak uvádějí ještě VACEK a kol. (2000, s. 44), když se odvolávají na ústní sdělení Ing. Miloše Duška (ÚHÚL – pobočka Hradec Králové), podle kterého měla být přítomnost této houby na smrku ztepilém zjištěna již v roce 1986. Z osobní komunikace s Ing. Milošem Duškem nicméně vyplývá, že v tomto případě došlo k nesprávné interpretaci tehdy vysloveného podezření na přítomnost hub z rodu *Ophiostoma* u smrků, postižených žloutnutím jehličí a zimním vysycháním. Dále např. ZLATNÍK a HUBENÝ (2001, s. 126) datují napadení smrkových letorostů houbou *Ascocalyx abietina* v regionu Hrubého Jeseníku obdobím let 1998/1999. Ani tato informace, publikovaná v oblastním plánu rozvoje lesů, však nemůže být potvrzena průkazným nálezem této houby, tj. doložitelným mikroskopickým rozbořem vzorníkových větví (osobní sdělení Ing. Vincence Zlatníka ze dne 8. 2. 2002).

Nicméně jde o sdělení, která potenciální přítomnost houby *Ascocalyx abietina* u nás spojují také se smrkem ztepilým jako s hostitelskou dřevinou.

Nevyplynou-li proto z hlubšího studia tuzemské odborné literatury nová fakta, která by poukazovala na předchozí zjištění přítomnosti houby *Ascocalyx abietina* na našem území (což může být velmi pravděpodobné i u nejstarších pramenů, uvažíme-li, že BRUNCHORST popsal imperfektní stadium této houby již v roce 1888, resp. 1887), pak nález Prof. Hardy Pfanze (Universität Essen) ze dne 15. 6. 2000 můžeme zatím označit za prvotní zjištění konidiového stadia *Ascocalyx abietina* na smrku jako hostitelské dřevině na našem území (NÁROVEC 2001).

Ze kterých pramenů může lesnická praxe čerpat informace o *Ascocalyx abietina*?

Na determinaci houby *Ascocalyx abietina* v orlickohorských smrčinách se během června až srpna 2000 spolupodílela řada odborných pracovišť (Lesní ochranná služba útvaru ochrany lesa VÚLHM Jíloviště-Strnady, fytopatologická laboratoř Ústavu ochrany lesa a myslivosti LDF MZLU v Brně aj.) včetně odborníků ze zahraničí (např. CECH a KREHAN 2000a, 2000b). Intenzivní průzkumné práce proto již v závěru srpna 2000 dovolily zainteresovanou lesnickou veřejnost (vlastníky lesa v zájmovém regionu) informovat o nových poznatcích na odborném semináři *Lesnické hospodaření v imisní oblasti Orlických hor*. Následně byla nejširší lesnická veřejnost se základními informacemi o *Ascocalyx abietina* a o jejím nálezu v Orlických horách seznámena prostřednictvím *Lesnické práce* č. 10/2000 (SOUKUP a PEŠKOVÁ 2000), č. 6/2001 (NÁROVEC 2001) a č. 5/2002 (JANKOVSKÝ 2002, resp. 2001).

V roce 2001 bylo o kolonizaci letorostů smrku ztepilého i pichlavého houbou *Ascocalyx abietina* referováno pracovníky *Lesní ochranné služby* (LOS) na řadě regionálních i celostátních akcí. Jmenovat lze např. na tento problém cíleně zaměřený *Lesnický klubový podvečer* (8. února 2001) s přednáškou na téma *Poškození lesů v Orlických a Krušných horách*, dále celostátní seminář *Škodliví činitelé v lesích Česka 2000/2001* (22. 3. 2001) či *25. setkání lesníků tří generací* (10. dubna 2001) na téma *Nebezpeční škodliví biotičtí činitelé v lesním hospodářství a zemědělství ...* s přednáškou *Současný význam houby *Ascocalyx abietina* a její rozšíření ve vysokohorských smrčinách* (SOUKUP 2001; v tisku). Pro provozní praxi nejdůležitější závěry studia této houby kompletují i ostatní dokumenty a materiály, vydané LOS v průběhu roku 2001. Je to zejména přílohový leták, uveřejněný v *Lesnické práci* č. 10/2001 (SOUKUP a PEŠKOVÁ 2001a). Ve *Zpravodaji ochrany lesa*, věnovaném výskytu lesních škodlivých činitelů v roce 2000 a jejich očekávanému stavu v roce 2001, byla mimo jiné otištěna i mapa České republiky, zaznamenávající exaktně prokázaný výskyt houby *Ascocalyx abietina* na smrku během roku 2000 (SOUKUP a PEŠKOVÁ 2001b, s. 50).

Uvedený přehled domácích prací, týkajících se daného tématu, není zdaleka kompletní. V řadě prací i jiného odborného zaměření než je lesnická fytopatologie či ochrana lesa lze nyní nacházet dílčí ohlasy na předloňský nález *Ascocalyx abietina* v Orlických horách (např. LP č. 11/2001, s. 495). Pro hlubší studium mohou být využitelné i některé další práce, které v předstihu na reálné riziko houby *Ascocalyx abietina* pro naše lesní hospodářství poukazovaly (JANČAŘÍK 1988, 2000a; JANČAŘÍK et PROCHÁZKOVÁ 2000).

Je přítomnost této houby v Orlických horách i nadále aktuální?

Loňský rok (2001) znamenal jisté „zklidnění“ a „stabilizaci“ výchozí situace, známé z předchozích let. U pravidelně odebíraných vzorníkových větví smrku ztepilého a pichlavého bylo zatím možné zaznamenat „jen“ kolonizaci odumřelých a odumírajících větvíček touto

houbou. Rovněž při nynějších odběrech vzorníkových větví, prováděných pracovníky LOS během května a počátkem června 2002, nebyly dosud na smrku v Orlických horách nalezeny čerstvé (letošní) plodnice *Ascocalyx abietina*. Nacházeny jsou pouze plodnice z předchozích let 2000 a 2001 (SOUKUP a kol. 2002, s. 14; SOUKUP a PEŠKOVÁ 2002). Podrobnosti o uvedeném průzkumu *Lesní ochranné služby* budou obsahem samostatného příspěvku, který bude otištěn v některém z následujících čísel *Lesnické práce*. Proto v rámci předkládaného přehledu literárních pramenů nebude aktuální rozšíření houby *Ascocalyx abietina* podrobněji popisováno.

Skutečnost, že studovaná houba v letošním roce dosud plodnice nevytváří, ovšem nijak nesnižuje potenciální závažnost a hospodářský význam této houby pro zdravotní stav orlickohorských smrkových porostů, na který upozornil JANČAŘÍK (2000b). Závěrem je proto nutné zdůraznit, že nebezpečí budoucího působení (výskytu) houby *Ascocalyx abietina* v orlickohorských (i jiných) jehličnatých porostech trvá i nadále.

Stejně tak lze lesnickou praxi i nadále odkázat na názor, vyslovený již na podzim 2000 (SOUKUP a PEŠKOVÁ 2000, s. 473), že „rozhodně však *A. abietina* není a nemůže být primární či nejdůležitější příčinou současného zhoršování zdravotního stavu orlickohorských smrčín“.

Pozn.: Seznam citovaných pramenů k dispozici u autora příspěvku, event. přístupný „ke stažení“ na webových stránkách VÚLHM – Výzkumné stanice Opočno (<http://vulhm.opocno.cz>).

Adresa autora:

Ing. Václav Nárovec, CSc.

VÚLHM – VS Opočno

Na Olivě 550

517 73 Opočno

Citovaná literatura

- BRUNCHORST, J.: Ueber eine neue, verheerende Krankheit der Schwarzföhre (*Pinus austriaca* Höss). Bergens Museums Aarsberetning (Bergen 1888), 6, 1887, s. 1 – 16.
- CECH, T. L., KREHAN, H.: Description and assessment of health condition of the forest stands of Jan Kolowrat properties in the Orlicki mountains. [Poradenská zpráva pro SKL Rychnov nad Kněžnou]. Wien, Forstliche Bundesversuchsanstalt – Institut für Forstschutz 2000a. 7 s.
- CECH, T. L., KREHAN, H.: Microscopical analyses of cankers on twigs and stems of Norway spruces from the Orlicki Hory („Adlergebirge“), Czech Republic. [Poradenská zpráva pro SKL Rychnov nad Kněžnou]. Wien, Forstliche Bundesversuchsanstalt – Institut für Forstschutz 2000b. 3 s.
- ČERNÝ, A.: Lesnická fytopatologie. 1. Vyd. Praha, Stát. zeměděl. nakl. 1976. 347 s.
- DONAUBAUER, E.: Die Kiefertriebsterben – Kalamität 1959/60. Allg. Forstztg., 71, 1960, č. 9/10, s. 108 – 109.
- JANČAŘÍK, V.: Choroby borovice lesní a ochrana proti nim. In: Pěstování porostů borovice lesní. Sborník referátů z celostátního symposia. Hradec Králové, 21. – 22. 6. 1988. Ed. Z. Petřík. Pardubice, Dům techniky ČSVTS 1988, s. 53 - 64.
- JANČAŘÍK, V.: Choroby lesních dřevin karanténní povahy v okolních státech a nebezpečí jejich zavlečení do lesů v ČR. In: Škodliví činitelé v lesích Česka 1999/2000. Sborník referátů z celostátního semináře. Praha – Suchdol, 22. 3. 2000. Ed. P. Kapitola. Jíloviště – Strnady, VÚLHM 2000a, s. 35 – 41.
- JANČAŘÍK, V.: Zpráva o výsledku pochůzky ve smrkových porostech Orlických hor. [Poradenská zpráva pro LČR, s. p. Hradec Králové]. Jíloviště – Strnady, VÚLHM 2000b. 4 s.
- JANČAŘÍK, V., PROCHÁZKOVÁ, Z.: Aktuální poznatky v ochraně sadebního materiálu před nově se objevujícími houbovými patogeny. In: Kontrola kvality reprodukčního materiálu lesních dřevin. Sborník referátů z celostátního semináře. Opočno, 7. – 8. 3. 2000. Ed. A. Jurásek. Opočno, VÚLHM – Výzkumná stanice 2000, s. 101 – 106.
- JANČAŘÍK, V., UROŠEVIČ, B.: First record of *Brunchorstia pinea* (Karst.) v. Höhn. in a forest nursery in Czechoslovakia. European Journal of Forest Pathology, 3, 1973, č. 2, s. 121 – 123.
- JANKOVSKÝ, L.: Zhodnocení výsledků výzkumu dopadu klimatické změny na lesy v ČR z hlediska aktivizace houbových patogenů a hmyzích škůdců. Zprávy lesnického výzkumu, 46, 2001, č. 2, s. 95 – 98.
- JANKOVSKÝ, L.: Riziko aktivizace chorob lesních dřevin v podmínkách klimatické změny. Lesnická práce, 81, 2002, č. 5, s. 206 – 208.
- LOKVENC, T., VACEK, S., ŠTURSA, J.: Vývoj zdravotního stavu a plodivosti kleče horské v Krkonoších. In: Monitoring, výzkum a management ekosystémů na území Krkonošského národního parku. Sborník referátů z mezinárodní konference. Opočno, 15. – 17. 4. 1996. Ed. S. Vacek. Opočno, VÚLHM – Výzkumná stanice 1996, s. 252 – 260.
- NÁROVEC, V.: K nálezu houby *Ascocalyx abietina* v Orlických horách. Lesn. Práce, 80, 2001, č. 6, s. 268 – 270.

- SOUKUP, F.: Současný význam houby *Ascocalyx abietina* a její rozšíření ve vysokohorských smrčínách. In: Nebezpeční škodliví biotičtí činitelé v lesním hospodářství a zemědělství (ze zaměřením na karanténní opatření). Sborník referátů z celostátního semináře. Kostelec nad Černými lesy, 10. 4. 2001. Ed. R. Klán. Jíloviště-Strnady, VÚLHM 2001 (v tisku).
- SOUKUP, F., KNÍŽEK, M., PEŠKOVÁ, V., LIŠKA, J., HOLUŠA, J.: Biotičtí škodliví činitelé v lesích českých zemí v roce 2001. In: Škodliví činitelé v lesích Česka 2001/2002. Sborník referátů z celostátního semináře. Praha – Suchdol, 21. 3. 2002. Ed. P. Kapitola. Jíloviště – Strnady, VÚLHM 2002, s. 9 – 15.
- SOUKUP, F., PEŠKOVÁ, V.: Napadení poškozených smrků v Orlických horách houbou *Ascocalyx abietina*. Lesn. Práce, 79, 2000, č. 10, s. 472 – 473.
- SOUKUP, F., PEŠKOVÁ, V.: *Ascocalyx abietina* (Lagerb.) Schläpfer-Bernhard (prosychání jehličnanů). [Přílohový leták]. Lesn. Práce, 80, 2001a, č. 10, s. příl. I – IV.
- SOUKUP, F., PEŠKOVÁ, V.: Houbové a další choroby. In: Výskyt lesních škodlivých činitelů v roce 2000 a jejich očekávaný stav v roce 2001. Zpravodaj ochrany lesa. Supplementum. Květen 2001. Ed. P. Kapitola et M. Knížek. Jíloviště-Strnady, VÚLHM 2001b, s. 45 – 56.
- SOUKUP, F., PEŠKOVÁ, V.: Houbové choroby a některé další příčiny poškození. In: Výskyt lesních škodlivých činitelů v roce 2001 a jejich očekávaný stav v roce 2002. Zpravodaj ochrany lesa. Supplementum. Květen 2002. Ed. P. Kapitola et M. Knížek. Jíloviště-Strnady, VÚLHM 2002, s. 40 – 44.
- UROŠEVIČ, B., JANČAŘÍK, V.: Výskyt houby *Brunchorstia pinea* (Karst.) v. Höhn. na území ČSR. In: Práce VÚLHM. Svazek 44. Jíloviště-Strnady, VÚLHM 1973a, s. 95 – 105.
- UROŠEVIČ, B., JANČAŘÍK, V.: Nová choroba sazenic borovice lesní. Lesnická práce, 52, 1973b, č. 4, s. 185 – 186.
- UROŠEVIČ, B., KALANDRA, A., ŠROT, M.: Příspěvek k poznání příčin kalamitního usýchání borovic v českých krajích. Lesnictví (Sborník ČSAZV), 7 (XXXIV), 1961, č. 4, s. 369 – 388.
- VACEK, S., HANIŠ, J., MINX, A., FIŠERA, J., PODRÁZSKÝ, V., BALCAR, V.: Vývoj poškození lesních ekosystémů Orlických hor. In: Lesnické hospodaření v imisní oblasti Orlických hor. Sborník referátů z celostátního semináře. Opočno, 31. 8. – 1. 9. 2000. Ed. M. Slodičák. Opočno, VÚLHM – Výzkumná stanice 2000, s. 39 – 64.
- ZLATNÍK, V., HUBENÝ, J.: Houbové choroby. In: Oblastní plán rozvoje lesů: přírodní lesní oblast 27 – Hrubý Jeseník. [Textová část]. Brandýs nad Labem [pobočka Olomouc], ÚHÚL 2001, s. 125 – 126.